

Ryssland längtar efter. Den nuvarande oförmågan att *passa in* i någon av dessa världar förklarar delvis varför Ryssland försöker att rädda sig genom »strategisk avskildhet». Men det understryker också den nuvarande situationens inneboende instabilitet.

Rapporten drar slutsatsen att »Rysslands vägval att föra en mer egensinnig och russo-centrisk politik – både internationellt och inrikespolitiskt – kommer att fortsätta under kommande år» (s. 84). Denna slutsats delas av de flesta analytiker, men den utsträckning i vilken Ryssland är beredd att upphäva den postsovjetiska ordningen kunde inte förutses innan krisen i Ukraina. Mot bakgrund av krisen i Ukraina bör man kanske ägna särskild uppmärksamhet åt rapportens slutsats om att »en implicit rädsla för den Ryska Federationens upplösning» färgar den ryska hotbilden (s. 79).

Rysslandsprogrammet (RUFS) vid FOI har utfört en studie som är viktig läsning för beslutsfattarna och borde åtföljas av ytterligare studier om några av de specifika motsättningar som inte behandlas fullt ut i rapporten.

Datskije kadry Moskvj v stalinskoje vremja. Isbrannyje dokumenty litjnykh del datjan v arkhive Kominterna

Jesper Jørgensen, Andrej Sorokin, Tomas Vegener Friis, Aleksandr Tjubarjan et al. (red.)

Odense: Tipografija Juzjno-Datskogo Universiteta 2013

607 sider. ISBN 9788776747947

Anmeldt af **Mette Skak** [ph.d., lektor, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, msk@ps.au.dk]

I disse NSA-overvågningstider er det værd at minde om, at den sovjetiske internationale organisation Komintern, som Lenin grundlagde, i den grad registrerede og overvågede sine tilknyttede »sektioner«, de utallige nationale kommunistiske partier, og også misbrugte sine utallige personfølsomme data navnlig i Stalin-tiden, som denne udgivelse har i søgelyset. Der er tale om en kilde-samling med facsimilegengivelse af særligt interessante dokumenter fra Komintern's personsager på danske kommunister (altså medlemmer af DKP). Så selv om denne russiske udgivelse umiddelbart har mest interesse for en sluttet kreds af danske og

russiske samtidshistorikere, er bogens materiale unikt og tankevækkende og værd at anmelde for en større nordisk offentlighed.

Den indledes med en fin forskningsoversigt, hvor Jesper Jørgensen og Thomas Wegener Friis sætter deres nye kildesamling i relation til den danske forskning på feltet, herunder de senere års bølge af biografier, litteraturen om DKP samt forskningen i de danske hemmelige tjenester under den kolde krig såsom PET-kommissionens mammutværk på 16 bind. Kildesamlingen er kulminationen på det dansk-russiske historikersamarbejde, der blev lanceret ved en konference på SDU i september 2011, som denne anmelder deltog i. Den førte til en antologi, Jesper Jørgensen et al. (red.) *Komintern og de dansk-sovjetiske relationer* (København: Arbejdermuseet & Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, 2012 – anmeldt i *Nordisk Østforum* nr. 4 i 2013). Derfor er der overlap mellem denne russisksprogede kildesamlings og den danske antologis stof om de fem Stutthof-fangers tur til Moskva i foråret 1945. Det er unægtelig spændende, ikke mindst kilden side 147, der dokumenterer ad hoc-ansættelsen af den ledende danske kommunist Martin Nielsen i det obskure NII-100 – en instans for videreførelsen af Komintern's konspirative aktiviteter – i maj 1945 som led i, at han blev katapulteret tilbage til Danmark via Stockholm efter at have modtaget direktiver fra Dimitrov.

Alene denne omstændighed dokumenterer, at man ikke skal tro, at Komintern for alvor blev nedlagt i 1943; snarere kan man sige, at organisationen gik under jorden for at sløre Stalins udenrigspolitiske manipulationer i efterkrigstiden, som ganske vist primært gik ud over Østeuropa og Østasien. Men man får indtryk af en ret åben dagsorden fra Stalins side selv angående Danmark, idet selvsamme Nielsen senere i den kolde krigs aggressive fase blev beskyldt for mekanisk og ureflekteret at have taget Stalins tese om den fredelige overgang til socialisme til sig som rettesnor for en gradvis magtovertagelse (s. 151). Det ironiske er, at det vitterlig var Stalins revolutionære taktik i årene 1941–47; den gik udadtil under den bredt appellerende betegnelse nationale fronter.

Hele 606 danske statsborgere optræder med personsager i Komintern-arkivet, heriblandt visse ledende socialdemokrater, borgerlige ministre, forfattere samt atomfysikeren Niels Bohr. Kildesamlingen munder ud i en meget nyttig systematisk oversigt over sådanne personsager i det nutidige RGASPI-arkiv i Moskva, der rummer alle Komintern-arkivalier. Hertil kommer (s. 606–607) en oversigt over det mindre antal sagsmapper, der er henlagt til RGANI-arkivet, men som blandt andet angår Mogens

Fog og Alfred Jensen, der begge var markante aktører i besættelsetidens Frihedsråd (1943–45). Bogens egen kildesamling er ganske omfattende og angår 80 udvalgte kommunistiske personligheder.

En af de mest interessante er den højtstående danske Komintern-funktionær Georg Laursen Moltke, der var kurer for Lenin i Schweiz, og som i årene 1925–40 varetog »særlige hverv« for Sovjetunionen, eksempelvis som agent for GRU i Kina i samarbejde med Stalins mesterspion Richard Sorge. Samtidig sad han i Kominterns »spanske inkquisition«, EKKI's internationale kontrolkommission, helt frem til 1943 (s. 593). Han nåede også at ryge til tops i Kominterns vigtige kadrafdeling i 1940–43 (s. 483) og blev karakteristisk nok i 1944 overført til NII-205, en anden hemmelig instans for videreførelsen af Komintern's aktiviteter, i dette tilfælde radiokommunikation. Kilden side 488 stammer fra 1948 og gør opmærksom på, at Moltke bar en distinktion på brystet som »ærestjekist«. Ikke desto mindre blev han arresteret året efter, da Stalins lunte var ekstra kort grundet konflikten med Tito og den omsiggribende vestlige inddæmning. Bogen genoptrykker Moltkes bønsskrivelse til Khrusjtjov om det justitsmord, Moltke oplevede (s. 492 ff.), og dokumenterer hans gradvise rehabilitering. Som højtstående sovjetborger fik han en fornem begravelse i 1977.

Ikke alt materialet er lige fængende, men kilderne om forfatteren Martin Andersen Nexøs datter Ditte giver et pikant indblik i den konspirative alvor, der omgav NII-205, som hun blev tilknyttet på sin indflydelsesrige fars anmodning i februar 1945 (s. 433). Man får et tilsvarende unikt indblik i mellemkrigstidens konspirative OMS, der som minimum disponerede over ni navngivne danske kurerer, der beviseligt havde udfyldt OMS' *Fragebogen* og svaret bekræftende på det afgørende spørgsmål 39 (s. 80). Hertil kommer imidlertid Arne Munch-Petersen (var tæt på OMS-chefen Pjatnitskij) og Børge Houmann. Sidstnævntes OMS-tilknytning har historikeren Morten Møller sandsynliggjort både i antologien Jesper Jørgensen et al. (red.) *Komintern og de dansk-sovjetiske relationer* og i Houmann-biografien *Hvem er Nielsen?* fra 2012.

En anden var Etty Hjort-Lorenzen, som der gengives overraskende udførlige OMS-dokumenter om (s. 555–556). I 1934 var hun på hemmelig mission til Paris og Shanghai med transit i henholdsvis Berlin og Vladivostok. Når hun blev kontaktet, ville hun blive spurgt: Kommen Sie von Kopenhagen?, hvortil hendes instruks var at svare: Ja, ich komme direkt von zu Hause. På grund

af Arne Munch-Petersens kranke skæbne som et af de få danske dødsopfre for Stalins terror vil mange nok kaste sig over netop disse arkivalier. Her skal udgiverne roses for også at optrykke kilder om de sovjetiske myndigheders mørklægning af sagen helt frem til Gorbatsjovs glasnost. Kilderne om Thomas Døssing, der i 1944–45 var dansk gesandt i Moskva for Frihedsrådet, afslører russernes skepsis over for hans sovjetiske sværmerier. Summa summarum: Selv om bogen er alt for speciel en udgivelse til at blive folkeeje, bringer den indiskutabelt den sprog- og Komintern-kyndige læser tæt på de fascinerende danske stalinistiske kadrer og dermed tæt på det 20. århundredes totalitære skyggeside.

Hvordan skal Putin ta Barentshavet tilbage?

Geir Hønneland

Nordområdebiblioteket 4

Trondheim: Akademica Forlag 2014

152 sider. ISBN 9788232102983

Anmeldt av **Nikolaj Petersen** [professor emeritus, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, nikolajp@ps.au.dk]

På bagsiden af denne lille bog med den mærkelige titel finder man en kort varedeklaration. Bogen er, hedder det, »et forskningsbidrag, et essay og en personlig beretning«. Så er anmelderen advaret om et tricky arbejde! Skulle nærværende recension på lignende vis varedeklareres, ville det lyde omtrent således: en anmeldelse baseret på forskning i arktisk politik og en enkelt personlig erfaring, der tangerer Hønnelands beretning om norsk fiskeriinspektionspraksis. Hønneland beskriver inspektionerne i Barentshavet som fredelige og præget af en godmodig, jovial tone og gensidig respekt (s. 32–35). Det var også mit hovedindtryk om bord på det gode skib KV Andenes ved inspektion af en russisk trawler i sommeren 1997 – med den ikke uvigtige tilføjelse, at der ikke var nogen tvivl om magtrelationerne om bord og de unge kystvagtløjtneres autoritet. Anmelderen erindrer et russisk besætningsmedlem, der resigneret sad en hel eftermiddag på dækket og fjernede ulovlige, dvs. for småmaskede, partier af trawlet.

Bogens mærkelige titel er overskriften på en artikel, der i efteråret 2013 cirkulerede i den russiske presse. Dens budskab var det enkle, at Putin måtte tage det tilbage, som Medvedev uklogt havde